

LEFAPHA LA FREISTATA LA TSA TEMO LE NTSHETSOPELE YA DIBAKA TSA MAHAENG

BUKANA

NTSHETSOPELE YA MOLAO WA PHIHLELLO YA LESEDI, WA 2000
(MOLAO 2 WA 2000)

PONELOPELE YA LEFAPHA

Sektara e morolo, e atlehileng ya tsa temo le bophelo bo ntlafatseng ba baahi ba mahaeng.

MAIKEMISETSO A LEFAPHA

Ho matlafatsa sektara ya tsa temo ka ho fana le ka taolo ya tlhabollo ya tshehetso ya tsa temo le ka ditharollo tsa ho tsetela, ho nnetefatsa tlhabollo ya dibaka tsa mahaeng, kgolo e tswelang pele ya moruo le maphelo a sireletsehileng.

Letona (MEC) ke Mr TS Nxangisa
Hlooho ya lefapha ke Dr TJ Masiteng

A. DINTLHA TSA KGOKAHANO [*karolo 14(1)(B) ya Molao*]

Mohlanka wa Lesedi

Dr TJ Masiteng

Aterese: Room 126 Chemistry Building
First Floor
GLEN
9360

Aterese ya poso: Private Bag X01
GLEN
9360

Mohala: (051) 861 8509
Fekse: (051) 861 8454
Imeili: pa.hodagric@fs.agric.za

Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi

Monghadi T Mosuoane

Aterese: College Building
GLEN
9360

Aterese ya poso: Private Bag X01
GLEN
9360

Mohala: (051) 861 8413

Fekse: (051) 861 8581

Imeili: mosuoane@fs.agric.za / tebzamosuoane@gmail.com

B. TATAISO YA KAROLO 10 [karolo 14 (1)(c)]

Molaodi wa Lesedi o lokela ho ntjhafatsa bukana ya tataiso e hlophisitsweng ke Khomishene ya Ditokelo tsa Botho. Dipotso tse mabapi le bukana ena di ka lebiswa ho:

Molaodi wa Lesedi (Afrika Borwa):

Moahong wa JD, Seterateng sa 27 sa Stienmens, Braamfontein, Johannesburg, 2001

PO Box 31533, Braamfontein, Johannesburg, 2017

Imeili bakeng sa dipotso tse akaretsang infoereg@justice.gov.za

C. PHIHLELLO YA DIREKOTO TSA LEFAPHA

(a) Direkoto tse fumanehang ntle le hore di koptjwe [karolo 14(1)(e)]

Ho ya ka karolo ya 15(2), ya tsebiso e hlahosang dihlopha tsa direkoto tse fumanehang ntle le hore motho a etse kopo ya phihlello, ho ya ka Molao, ha e so be teng ha jwale.

Le ha ho le jwalo, tse latelang ke direkoto tse phatlaladitsweng ke Lefapha mme di fumaneha ntle le hore di koptjwe.

- (i) Ditlaleho tsa selemo le selemo
- (ii) Sephephetjhana sa tsa Temo
- (iii) Puo ya ditekanyetso tsa ditjhelete ka Letona (MEC)

(b) Metjha ya kopo bakeng sa dikopo tse ding

- Ya etsang kopo o lokela ho fumantshwa rekoto ya Lefapha ha feela a latela tsena tse latelang:

- Ditlhoko tsohle tsa metjha ya kopo tse boletsweng Molaong, tse amanang le kopo ya phihlello ya rekoto eo, mme phihlello ya rekoto eo e sa hanwa ka mabaka afe kapa afe a kgano a boletsweng Molaong. Ho ka ikopanngwa le Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi ho fana ka lesedi le fetang moo mabapi le mabaka a kgano.
- Ya etsang kopo o lokela ho sebedisa foromo e hatsitsweng ho tswa Pampiring ya Mmuso (Government Gazette).
- Ya etsang kopo o lokela ho bolela ebang kopo e le ya khophi ya rekoto kapa ebang a batla ho balla rekoto eo dikantorong tsa Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi.
- Kapa, ebang rekoto e se ka mokgwa wa tokomane e ka shejwa ka mokgwa oo ho kopilweng ka ona, ha ho kgonahala.
- Ha motho a etsa kopo ka mokgwa o itseng o lokela ho fumantshwa rekoto ka ona mokgwa oo a kopileng ka ona. Ha kopo eo e dumellwa ha a tshwanela ho itshunya ho sa hlokahale tsamaisong ya Lefapha la SACR, kapa a senye rekoto eo, kapa a itshunyatshunye ditokelong tsa bongodi tseo e seng tsa Mmuso. Ha a sa fumantshwe rekoto eo ka mokgwa oo a e kopileng ka ona empa a e fumantshwa ka mokgwa o mong, tefello ha e a lokela ho feta ya mokgwa o kopilweng pele.
- Ebang motho ya entseng kopo, hodima a filwe karabo ya kopo ya rekoto ka lengolo a batla ho arajwa ka tsela enngwe (mohl: ka mohala), sena se lokela ho hlalosewa.
- Ha ya etsang kopo ya lesedi a e etsa lebitsong la motho e mong, o lokela ho fana ka maemo ao ho etswang kopo ka ona.
- Ha ya etsang kopo a sa tsebe ho bala kapa ho ngola, kapa a sa itekanela, a ka etsa kopo ya rekoto ka molomo. mohlanka wa Lesedi o lokela ho tlatsa foromo lebitsong la ya etsang kopo mme a mo fe khophi ya yona.
- Ho ya ka Molao, mefuta e mebedi ya ditefello e lokela ho lefshwa; e leng tefello ya kopo ya rekoto le ya phihlello ya rekoto. Lesedi le mabapi le akhaonto ya banka le nomoro ya referense di ka fumaneha ho Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi. Ya etsang kopo o tla tsebiswa hore Tonakgolo e qollotse dihlopha tse itseng tsa batho tse sa lokelang ho lefa ditefello tsa phihlello ya rekoto mme o tla fumantshwa lesedi le batsi le mabapi le diqollo tseo ho tswa ho Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi.

- Ya etsang kopo ya rekoto o lokela ho lefa tefello ya kopo ya rekoto e batlahalang.
- Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi o lokela ho tsebisa ya etsang kopo (e mong ntle le ya etsang kopo) ka lengolo la temoso, le mo kopang ho lefa tefello e boletsweng (ebang e le teng) pele a ka tswela pele ka kopo eo.
- Ya etsang kopo a ka etsa boipiletso ba ka hare, ha ho lokela, kapa kopo lekgotleng la dinyewe kgahlano le thendara kapa tefello ya kopo ya phihlello ya rekoto.
- Ka mora hore Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi a nke qeto ka kopo, ya etsang kopo o lokela ho tsebiswa ka qeto eo ka mokgwa oo a entseng kopo ka ona
- Ha kopo e dumelletswa, tefello ya phumantsho ya rekoto e lokela ho lefshwa bakeng sa ho batlana le rekoto eo, ho e hlophisa, ho e hlahisa hape, le bakeng sa nako e fetileng dihora tse behetsweng ho batlana le ho hlophisa rekoto eo bakeng sa ho pepeswa. Ditefello di behwa ke lekgotla la phethahatso.

(c) Direkoto tse ka koptjwang [karolo 14(1)(d)]

- Metsotso ya dikopano
- Dipampiri tse rometsweng ke Letona (MEC) le basebetsi ba bang
- Diwekeshopo le diseminara
- Ditlaleho
- Dibuka
- Ditletlebo tse fumanweng
- Bophatlalatsi ba ditaba
- Maano
- Direkoto tsa khiri
- Maano a kuno
- Ditekanyetso
- Meralo ya mawala a tshebetso
- Ditokomane tsa dikopo tsa MTEF
- Ditokomane tsa kuno

D. DITSHEBELETSO TSE FUMANEHANG

i. Mefuta ya ditshebeletso

Ditshebeletso tsa Lefapha ke tse latelang:

BOLAODI BA SEHLOOHO BA DITSHEBELETSO TSA KOPANELO

- Ho laola ho kenngwa tshebetsong ha mawala a tshebetso a Lesedi la Thekenoloji (Information Technology).

- Ho nnetefatsa hore mokgwa wa tshebetso wa kuno ya lesedi la thekenoloji o a bolokwa.
- Ho nnetefatsa ho tsamaiswa le ho laolwa ha puso ka dikhomputha ka hara Lefapha.
- Ho nnetefatsa tsamaiso le taolo ya ho ba le seabo ha Lefapha Setheong sa Puso sa Lesedi la Thekenoloji ka nepo, ho sireletsa ditlhoko tsa Lefapha.
- Ho nnetefatsa hore ditheo tse loketseng di motjheng.
- Ho theha moralo wa Lefapha wa leano la dikamano mosebetsing
- Ho hlabolla, ho tsamaisa le ho disa tshebediso ya mawala a tshebetso a lefapha, a mokgwa wa phano ya ditshebeletso.
- Ho nnetefatsa hore Lefapha la Freistata le fetoha ho ba setheo sa thuto.
- Ho fana ka taolo e ntle le e phethahetseng ya tsamaiso le ya ditjhelete Lefapheng.
- Ho ntlafatsa boikarabello le boitshwaro bo botle ho tsa ditjhelete ka hara Lefapha.
- Ho nnetefatsa dikgokahano tse ntle le tse phethahetseng le ba bophatlatsi ba ditaba le baahi.
- Ho nnetefatsa ho ba le seabo ha Lefapha Ditsheng tsa Baahi tsa Merero e Fapaneng.
- Ho laola Setsha sa Ditlaleho le Mohala wa Lesedi ka tsa Lefapha
- Ho hlahisa diphatlatso ho ntlafatsa sebopeho sa Lefapha.
- Ho laola sesebediswa sa bodisa le tekolo ka khomputha, mabapi le maiteko a rerilweng a bolaodi bo fapaneng.
- Ho tsamaisa le ho disa ho kenngwa tshebetsong ha Moralo wa Leano wa Matlafatso ya Basadi le Tekatekano ya Bong, wa Naha le wa Provense.
- Ho hlabolla le ho laola ho kenngwa tshebetsong ha Mawala a tshebetso a Naha le a Provense ho tsa Boqhwala.
- Ho laola le ho disa ho kenngwa tshebetsong ha Leano la Batjha la Naha le la Provense.
- Ho hlahloba kगतello ya bong tshebeletsong ya setjhaba
- Moralo wa molao wa tsa Temo

BOLAODI BA SEHLOOHO BA TLHABOLLO YA TSA TEMO LE DITSHEBELETSO TSA SETEGENIKI

- Ho phahamisa ho thehwa ha thuo temong le dibakeng tsa mahaeng
- Ho phahamisa khiri e ka bang ya moshwelella
- Ho kgothaletsa mosebetsi le sektara ya temo
- Ho fana ka tshehetso ya setegeniki ho borapolasi, ho hlwaya, ho rera botjha, ho sebedisa le ho fetisetsa thekenoloji ya tsa tem oho bona, ka mokgwa o loketseng.
- Ho fana ka thupello ho tsa temo

- Ho fana ka ditshebeletso tsa moruo ho tsa temo
- Ho ntlafatsa tshebetso e phethahetseng ho tsa temo
- Ho fana ka ditshebeletso tse ntle tsa katoloso
- Ho fana ka ditshebeletso tse ntle le tse phethahetseng tsa tlhokomelo ya diphoofolo
- Ho ntlafatsa phihlelo ya dihlahiswa tsa tlhaho bathong ba futsanehileng ho ntlafatsa maphelo a bona.
- Ho nnetefatsa hore dihlahiswa tsa tlhaho di bolokehile mme di sireletsehile
- Ho fana ka mawala a motheo a tsa temo
- Ho fana ka tshehetso e phethahetseng dipatlisisong tsa temo le tse amanang le yona, hammoho le thupellong
- Ho theha tshebetsommoho tlhabollong ya temo
- Ho fana ka lesedi ka temo
- Ho fana ka ditshebeletso tsa boenjenerere ba temo
Ho kgothaletsa tlhahiso le tshebetso ya tsa temo, tlhahiso ya mesebetsi le twantsho ya bofuma
- Ho laola ho jala ka nepo le bophelo bo botle ba leruo, tlhahiso le polokeho ya dihlahiswa
- Ho laola dibaka tsa ditekotshebetso
- Ho fana ka thuto le thupello
- Ho theha di PDI
- Ho kgothaletsa diprojeke tsa kgwebo ya temo

ii. **O ka fihlella ditshebeletso tsena iwang**

Ho fumana ditshebeletso tsa lefapha, dikopo di lokela ho etswa ho Hlooho ya Lefapha kapa Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi.

E. DITLHOPHISO TSA HO DUMELLA SETJHABA HO BA LE SEABO HO RALWENG HA LEANO LE TSHEBEDISONG YA MATLA.

1. Matsholo, jwalo jwalo, a hlophiswa ka nako e itseng Provenseng ka bophara. Sepheo ke ho kopana ha mmuso wa provense le baahi sefahleho le sefahleho ho hlalosa le ho ikarabella ho maano, mananeo le diprojeke.
2. Ho ya ka Melao le Ditaello tsa Lekgotla la Phethahatso la Provensi, Molao o phatlalatswa setjhabeng bakeng sa diphehiso le ditshisinyo tsa setjhaba pele o ka thehwa. Setjhaba se fuwa monyetla wa ho ngola dipehelo tsa sona kapa ho hlahella ka pela dikomiti tsa mesebetsi e fapaneng.
3. Melao e fapaneng ya provensi e dumella baahi ho thonya ditho tse tla sebetse dikomiting tse itseng. Baemedi bana ba ka ba le seabo diqetong tse tla nkuwa.

4. Ho ya ka Molao wa Ntshetsopele ya Tsamaiso ya Toka, wa 2000, ha ho ralwa melawana, setjhaba le sona se memelwa ho tla tshwaela ditabeng tse amang ditokelo tsa sona.
5. Hlasela-TV e hasetswa boemafofane, dipetlele le dibakeng tse ding tsa setjhaba moo lesedi le mabapi le tsa mmuso wa provensi le fuwang setjhaba teng.
6. Baphatlalatsi ba ditaba ba sebedisetswa ho fana ka lesedi setjhabeng.

F. DITHAROLLO TSE TENG HA DIPEHELO TSA MOLAO ONA DI SA LATELWE

Ya etsang kopo kapa motho wa boraro a ka etsa boipiletso ba ka hare kgahlano le qeto ya Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi ho Letona (MEC) kapa ho motho ya kgethilweng ke Letona pele matsatsi a 60 a feta. Boipiletso bo lokela ho romelwa Kantorong ya Motlatsa-Mohlanka wa Lesedi, eo ho ya ka Molao a lokelang ho e fetisetsa ho ba Lekgotla la boipiletso. Ya etsang kopo a ka tletleba ho Molaodi wa Lesedi ka mora hore a hlolehe fumane thuso ya ka hare. Tletlebo e tlamehile ho kenngwa pela matsatsi a 180 a feta ka morao ha qeto e nkilweng. Ho feta moo, motho ya etsang kopo a ka etsa kopo ya thuso e loketseng ho lekgotla la dinyewe ka mora hore a hlolehe ho fumana thuso ya tsamaiso ya ka hare. Ho na le pehelo ya ditefello bakeng sa tshebetso ena.

H. HO SEBETSANA LE LESEDI LA LEKUNUTU

1. Morero wa tshebediso ya lesedi la lekunutu

- (a) Ho laola ditshebeletso tsa basebetsi;
- (b) Ho laola phumantsho/ditheko le ditjhelete tsa Lefapha;
- (c) Ho laola tshebetso ya dibasari bakeng sa baithuti ba ka hare le kantele ho naha;
- (d) Ho laola phihlello kapa ho kena diofising tsa Lefapha;
- (e) Ho bokella lesedi la mokgwa wa dikgokahanyo e le ho ikopanya le ho buisana le bankakarolo;
- (f) Ho nnetefatsa boitsebiso e le ho kgothaletsa tsamaiso e ntle le phumano le thibelo ya bobodu, tlolo ya molao, manyofonyofo kapa tshebetso e sa lokang;
- (g) Bakeng sa mabaka a bohlokisi le a poloko direktong;
- (h) Ho tlaleha ho dikomiti tsa boleko le mafapha a mmuso boemong ba naha;
- (i) Ho boloka lesedi la dipalopalo bakeng sa dipatlisiso;
- (j) Mabapi le dinyewe tsa molao le dikeletso tsa molao

Lefapha le tla sebedisa lesedi lena la lekunutu feela ka mabaka ao le nketsweng ona le ao ho dumellanweng ka ona le monga lona. Ho feta moo, ha ho hlokeha, lesedi la hao le tla bolokwa bakeng sa mabaka a amanang le molao, bohlokisi kapa dipatlisiso.

2. Ho phatlalatswa ha lesedi

Lefapha le ka phatlalatsa lesedi la lekunutu ho bafani ba ditshebeletso ba tlisang dihlahiswa kapa ditshebeletso tse itseng, mohlala, ho elwa hloko phomolo ya bofokodi ya nakwana kapa ditshebeletso tsa lesedi la theknoloji. Lefapha le dumella ho kengwa ha dipehelo ka tumellano le bafani ba ditshebeletso ho laola lekunutu la lesedi.

Ho feta moo, Lefapha le ka fana ka lesedi lena la lekunutu ho dikomiti tsa bolekodi, mafapha a mmuso a naha, bohlakisi ba kantle, ba ikarabellang ka ditjhelete tsa dipenshene, ditho tsa komiti ya bohlakisi le makala a phethahatso ya molao.

Lefapha le kanna la phatlalatsa lesedi la lekunutu:

- (a) Moo ho hlokehang kapa ho nale tokelo ya ho phatlalatsa lesedi lena ho latela molao kapa ka taelo ya lekgotla la dinyewe;
- (b) Ho latela Molao wa Kgothaletso ya Phihlello ya Lesedi, wa 2000 (Molao wa 2 wa 2000). Ba etsang dikopo ba lokela ho latela melawana ya dikopo ho latela Tataiso ya PAIA e teng websaeteng kapa ba ikopanye le Mohlanka wa Lesedi kapa Motlatsa-mohlanka wa Lesedi. Kopo ya phihlello ya mofuta o jwalo e tla lokela ho lefella tjhelete e loketseng;
- (c) Moo ho hlokehang ho sireletsa ditokelo tsa Lefapha.

3. Phallo ya lesedi kante ho meedi

Ka maikemisetso a ho tshehetsa mananeo a Lefapha a matjhaba a dibasari, lesedi la lekunutu la baithuti le ka arolelanwa le lefapha la ditaba tsa matjhaba, Matlo a boemedi, Diyuvethi, Bafani ba Ditshebeletso ba fanang ka ditshebeletso tse ho baithuti. Ho feta mona, lesedi la lekunutu la basebetsi le basebetsi ba dipolotiki ba tshwereng ofisi le ka arolelanwa le Lefapha la Ditaba tsa Matjhaba, Matlo a boemedi, Bafani ba Ditshebeletso ha batho ba mofuta o jwalo ba tswela kante ho naha ka ditaba tsa mosebetsi. Tumello ho tswa ho batho bao e lokela ho fumanwa.

4. Tshireletso ya lesedi

Lefapha le lokela ho fana ka tshireletso e lekaneng bakeng sa ho thibela lesedi lena ho fihlellwa le ho sebediswa ke mang kapa mang ntle le tumello. Ka hoo, Lefapha le itlamme ho lekolabotjha mekgwataolo ya tshireletso le mekgwa e amanang ho nnetefatsa hore lesedi lena la lekunutu le dula le sireletsehile. Se latelang se bohlokwa/ntlheng ena:

- (a) Tshireletso ya sebaka
- (b) Tshireletso ya khomputa le marangrang
- (c) Tsamaiso ya direkoto
- (d) Dipatlisiso tsa diketsahalo tsa tshireletso
- (e) Ho kenyelletswa ha dipehelo ka hara dikontraka ho laola lekunutu la lesedi

5. Tokiso ya lesedi

Batho ba ka kopa ho ntjhafatsa, ho lokisa kapa ho hlakola lesedi lefe kapa lefe la lekunutu. Lefapha le tla hloka bonyane khopi ya Tokomane/Karete ya boitsebiso e nnetefaditsweng ho nnetefatsa boitsebiso ba motho ya kopang, pele ho ka etswa diphethoho tsa mofuta ofe kapa ofe dintlheng tsa lesedi la hae la lekunutu, ha ho hlokeha kapa molao o dumela. Lefapha le sebetsa ka thata ho nnetefatsa hore lesedi la lekunutu le nepahetse le ho bolokeha ka nako tsohle.

G. NTJHAFATSO YA LESEDI LA BUKANA ENA

Ha ho hlokeha, Lefapha le tla ntjhafatsa lesedi la bukana ena.

H. PHUMANEHO YA BUKANA

Bukana ya tataiso ya Lefapha e fumaneha ka mokgwa o latelang:

- Khopi ka puo tse tharo tsa semmuso (Sesotho, English le Afrikaans) e tla fuwanwa Ofising ya Motlatsa-mohlanka wa Lesedi.

- Bukana ena e fumaneha websaeteng ya Lefapha ho freestateonline.fs.gov.za.